[2019] 10 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 875

ਪੀ. ਰਮੇਸ਼

ਬਨਾਮ

ਰਾਜ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਪੁਲਿਸ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਦੁਆਰਾ

(2019 ਦੀ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 1013)

ਜੁਲਾਈ 09, 2019

[ਡਾ. ਧਨੰਜੈ ਵਾਈ. ਚੰਦਰਚੂੜ ਅਤੇ ਇੰਦਰਾ ਬੈਨਰਜੀ, ਜੇ.ਜੇ.)

ਸਬੂਤ ਐਕਟ, 1872 - ਧਾਰਾ 118 - ਬਾਲ ਗਵਾਹ ਦੀ ਯੋਗਤਾ - ਅਪੀਲਕਰਤਾ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਦੇ ਕਤਲ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਸੀ - ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ ਦੁਆਰਾ ਧਾਰਾ 302, 498A ਤਹਿਤ ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ - ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਦੌਰਾਨ, ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਨੇ PW-3 ਅਤੇ PW-4, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਅਤੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਬੂਤ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ - ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਬੂਤ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਸਨ, PW-3 ਅੱਠ ਸਾਲ ਦਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ PW-4 ਛੇ ਸਾਲ ਦਾ ਸੀ - ਟ੍ਰਾਇਲ ਜੱਜ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛੇ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਸਬੂਤ ਦੇਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹਨ ਅਤੇ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਮਰੱਥ ਗਵਾਹ ਨਹੀਂ ਸਨ - ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕੇਸ ਨੂੰ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਜੋ PW-3 ਅਤੇ PW-4 ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਸਕਣ। ਇਹ ਸਵਾਲ ਕਿ PW -3 ਅਤੇ PW -4 ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਦੇ ਅਯੋਗ ਸਨ, ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਹ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਬੱਚੇ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਜਿਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਹ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ - ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ, PW-3 ਅਤੇ PW-4 ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਸਨ - ਟ੍ਰਾਇਲ ਜੱਜ ਨੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਪਾਇਆ ਕਿ ਬਾਲ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਕਿ ਗਵਾਹ ਜੱਜ ਨੂੰ

ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਵਕੀਲ - PW-3 ਅਤੇ PW-4 ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਹੇਠਲੇ ਜੱਜ ਨਾਲ ਭਾਰ ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕਾਰਨ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗਲਤ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਨਿਆਂ ਦੀ ਘਾਟ ਹੋਵੇਗੀ - ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ PW-3 ਅਤੇ PW-4 ਦੋਵੇਂ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਸਨ - ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਦੀ ਬੌਧਿਕ ਸਮਰੱਥਾ ਹੈ - ਇੱਕ ਬੱਚਾ ਕੇਵਲ ਉਦੋਂ ਹੀ ਅਯੋਗ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਅਦਾਲਤ ਇਹ ਮੰਨਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਇੱਕ ਸੁਮੇਲ ਅਤੇ ਸਮਝਣਯੋਗ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਸੀ - ਜੇ ਬੱਚਾ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛੇ ਗਏ ਸਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਤਰਕਸੰਗਤ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਸਮਰੱਥ ਗਵਾਹ ਹੈ - ਟ੍ਰਾਇਲ ਜੱਜ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਆਧਾਰ ਗਲਤ ਸਨ - ਪੀਨਲ ਕੋਡ, 1860 – ਧਾਰਾਵਾਂ 302, 498ਏ – ਸਹੁੰ ਐਕਟ, 1969 – ਧਾਰਾ 4

875

XXXXXX

ਅਪਰਾਧਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਕੋਡ, 1973 – ਧਾਰਾ 374 – ਅਪੀਲੀ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ – ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ – ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਅਪੀਲਕਰਤਾ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਸੀ। ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ IPC ਦੀ ਧਾਰਾ 302, 498A ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਸੀ। ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਦੌਰਾਨ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਨੇ PW -3 ਅਤੇ PW -4, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਅਤੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਬੂਤ ਜੋੜਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ। ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਬੂਤ ਦਰਜ ਕੀਤੇ

ਜਾਣੇ ਸਨ ਤਾਂ PW -3 ਅੱਠ ਸਾਲ ਦਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ PW -4 ਛੇ ਸਾਲ ਦਾ ਸੀ। ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਜੱਜ ਨੇ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛੇ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਸਬੂਤਾਂ ਵਿੱਚ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹਨ ਅਤੇ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਮਰੱਥ ਗਵਾਹ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ PW-3 ਅਤੇ PW-4 ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਕੇਸ ਨੂੰ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਲਈ, ਮੌਜੂਦਾ ਅਪੀਲ।

ਅਪੀਲ ਖਾਰਜ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਅਦਾਲਤ

ਕਿਹਾ : 1.1 ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਇਸ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਇਹ ਸਵਾਲ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਦੋਵੇਂ ਇਹ ਦੱਸਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਸਨ ਕਿ ਬੱਚੇ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਹ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ PW -3 ਅਤੇ PW -4 ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਜੱਜ ਨੇ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਪਾਇਆ ਕਿ ਬਾਲ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਕਿ ਗਵਾਹ ਜੱਜ ਅਤੇ ਵਕੀਲਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। PW -3 ਅਤੇ PW -4 ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਜੱਜ ਨਾਲ ਜੋ ਕਾਰਨ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗਲਤ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਨਿਆਂ ਦੀ ਘਾਟ ਹੋਵੇਗੀ। ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ PW -3 ਅਤੇ PW -4 ਦੋਵੇਂ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਜੱਜ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਜੱਜ ਨੂੰ ਇਹ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਬੱਚੇ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਲਈ ਤੰਦਰੁਸਤ ਅਤੇ ਸਮਰੱਥ ਮਾਨਸਿਕ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਸਨ ਅਤੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਹੋਣ ਦੇ ਮਕਸਦ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੇ ਯੋਗ ਸਨ। ਕਿਸੇ ਬਾਲ ਗਵਾਹ ਦੇ ਸਬੂਤ ਦਰਜ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਜਵਾਬ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਬਾਲ ਗਵਾਹ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ

ਲਈ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਣ ਦੀ ਕਵਾਇਦ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਅਭਿਆਸ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਹ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਵੇਗਾ ਕਿ ਕੀ ਬੱਚੇ ਕੋਲ ਅਪਰਾਧ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨ ਅਤੇ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਲਈ ਬੌਧਿਕ ਅਤੇ ਬੋਧਾਤਮਕ ਹੁਨਰ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। (ਪੈਰਾ 11, 12) [884-G-H; 885-A-C]

XXXXXX

ਪੀ. ਰਮੇਸ਼ ਬਨਾਮ ਰਾਜ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਪੁਲਿਸ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਦੁਆਰਾ 877

1.2 ਸਬੂਤ ਐਕਟ, 1872 ਦੀ ਧਾਰਾ 118 ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ। ਸਹੁੰ ਐਕਟ 1969 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕਣ ਜਾਂ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਬਾਰਾਂ ਸਾਲ ਤੋਂ ਘੱਟ ਉਮਰ ਦੇ ਬਾਲ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ। ਇਸ ਲਈ, ਜੇ ਅਦਾਲਤ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲ ਤੋਂ ਘੱਟ ਉਮਰ ਦਾ ਬਾਲ ਗਵਾਹ ਇੱਕ ਸਮਰੱਥ ਗਵਾਹ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਗਵਾਹ ਦੀ ਸਹੁੰ ਜਾਂ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਸਮਰੱਥ ਗਵਾਹ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਹੀ ਉਸਦਾ ਬਿਆਨ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਬਾਲ ਗਵਾਹ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਲਈ, ਜੱਜ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਰਾਏ ਬਣਾਉਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਜੱਜ ਨੂੰ ਬਾਲ ਗਵਾਹ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸਟੀਕ ਨਿਯਮ ਨਿਰਧਾਰਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਜੋ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਮਰੱਥ ਗਵਾਹ ਬਣਾਵੇ। ਕਿਸੇ ਬਾਲ ਗਵਾਹ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਦਾ ਪਤਾ ਉਸ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਕੇ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਵੇਖੀ ਗਈ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸੱਚ ਬੋਲਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਅਪਰਾਧਿਕ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿੱਚ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਉਮਰ ਦਾ ਵਿਅਕਤੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੇ ਉਹ (i) ਗਵਾਹ ਵਜੋਂ ਪੁੱਛੇ ਗਏ ਸਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਅਤੇ (ii) ਉਹਨਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇ ਉਸ ਕੋਲ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਅਤੇ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਦੀ ਬੌਧਿਕ ਸਮਰੱਥਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਬੱਚਾ ਕੇਵਲ ਉਦੋਂ ਹੀ ਅਯੋਗ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਅਦਾਲਤ ਇਹ ਮੰਨਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਇੱਕ ਸੁਮੇਲ ਅਤੇ ਸਮਝਣਯੋਗ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਸੀ। ਜੇ ਬੱਚਾ ਆਪਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖੇ ਗਏ ਸਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਤਰਕਸੰਗਤ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਲਈ ਸਮਰੱਥ ਗਵਾਹ ਹੈ। ਵਿਦਵਾਨ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਜੱਜ ਨਾਲ ਭਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਆਧਾਰ ਗਲਤ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿਚ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦਾ ਇਸ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣਾ ਜਾਇਜ਼ ਸੀ ਕਿ PW-3 ਅਤੇ PW-4 ਦੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਦਰਜ ਨਾ ਕਰਨਾ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਜੱਜ ਦੀ ਗਲਤ ਪਹੁੰਚ ਕਾਰਨ ਸੀ। (ਪੈਰਾ 13-16) [885-D; 886-A-B, E; 887-F-G; 888-A-B]

XXXXXX

1.3 CrPC ਦੀ ਧਾਰਾ 374 ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪੀਲਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ ਜਾਂ ਵਧੀਕ ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ ਦੁਆਰਾ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। CrPC ਦੀ ਧਾਰਾ 386 ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਜਾਣ ਜਾਂ ਬਰੀ ਕਰਨ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪੀਲ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਅਪੀਲ ਅਦਾਲਤ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਧਾਰਾ ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਧਿਕਾਰ ਅਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਉਹੀ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇਣ ਵਜੋਂ ਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਕਰ ਸਕਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। [ਪੈਰਾ 17] [888-D; 889-A]

1.4 ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਸ ਵਿੱਚ, ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਪੀਲੀ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦੀ ਸੋਚੀ ਸਮਝੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਿਆਂ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ

ਜੋ ਦੋਬਾਲ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦਾ ਨਿਰਪੱਖ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਜੇ ਸਬੂਤ ਰਿਕਾਰਡ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਜੋ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਖੰਡਨ ਵਿੱਚ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਦੋਸ਼ੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਨ ਦੇ ਵੀ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਣਗੇ। ਇਸ ਤੱਥ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਕਿ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਬੀਤ ਗਿਆ ਹੈ, ਦਾ ਉਚਿਤ ਨੋਟਿਸ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਅੱਜ ਤੱਕ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਰੱਖੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਚਾਰ ਸਾਲ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਸਮਾਂ ਬੀਤ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਦੋਵੇਂ ਗਵਾਹ ਅਜੇ ਵੀ ਨਾਬਾਲਗ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ ਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਦੋਵਾਂ ਬਾਲ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦਰਜ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦਾ ਨਿਰਪੱਖ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ। ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਜੱਜ ਲਈ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ ਉਚਿਤ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ PW-3 ਅਤੇ PW-4 ਦੇ ਸਬੂਤ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਗਵਾਹਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਬੂਤ ਹੇਠਲੇ ਜੱਜ ਦੁਆਰਾ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ। [ਪੈਰਾ 20-22] [892-F-H; 893-A-B]

ਦੱਤੂ ਰਾਮਰਾਓ ਸਖਾਰੇ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ **(1997) 5 SCC 341;** ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਦਲਸੁਖਭਾਈ ਨਾਇਕ ਬਨਾਮ ਗੁਜਰਾਤ ਰਾਜ **(2004) 1 SCC 64: [2003] 4 Suppl. SCR 1030;** ਮੁਹੰਮਦ ਹੁਸੈਨ ਬਨਾਮ ਰਾਜ (NCT ਦਿੱਲੀ ਸਰਕਾਰ) **(2012) 9 SCC 408: [2012] 10 SCR 480;** ਅਜੈ ਕੁਮਾਰ ਘੋਸ਼ਾਲ ਬਨਾਮ ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ **(2017) 12 SCC 699: [2017] 1 SCR 469;** ਆਤਮਾ ਰਾਮ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਰਾਜਸਥਾਨ ਰਾਜ **2019 SCC Online SC 523**; ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ ਬਨਾਮ ਬੰਦੂ ਉਰਫ ਦੌਲਤ (**2018) 11 SCC 163 - 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ।**

XXXXXX

ਨਿਵਰੁਤੀ ਪਾਂਡੁਰੰਗ ਕੋਕਾਟੇ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ **(2008) 12 SCC 565: [2008] 3 SCR 44 - ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ।**

ਸਰਕਾਰ, "ਸਬੂਤਾਂ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ" **19ਵਾਂ ਸੰਸਕਰਣ, ਭਾਗ 2,** ਲੈਕਸਿਸ ਨੇਕਸਿਸ, ਪੰਨਾ 2678 ਵਿੱਚ DPP ਬਨਾਮ ਐਮ (**1977) 2 All ER 749 (QBD) ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ।**

ਵ੍ਹੀਲਰ ਬਨਾਮ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਅਮਰੀਕਾ 159 ਯੂ.ਐਸ. 523 (1895) - ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ।

ਕਾਨੂੰਨੀ ਕੇਸ ਹਵਾਲਾ		
(1997) 5 SCC 341	'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ	ਪੈਰਾ 13
[2003] 4 Suppl. SCR 1030	'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ	ਪੈਰਾ 14
[2008] 3 SCR 44	ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ	ਪੈਰਾ 14
[2012] 10 SCR 480	'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ	ਪੈਰਾ 18
[2017] 1 SCR 469	'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ	ਪੈਰਾ 18
(2018) 11 SCC 163	'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ	ਪੈਰਾ 21

ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲੀ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ: 2019 ਦੀ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 1013

2016 ਦੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ (MD) ਨੰਬਰ 351 ਵਿੱਚ ਮਦਰਾਸ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਮਦੁਰਈ ਬੈਂਚ ਦੇ 27.03.2018 ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਆਦੇਸ਼ ਤੋਂ

ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਵਲੋਂ ਐਡਵੋਕੇਟ ਏ. ਸੇਲਵਿਨ ਰਾਜਾ, ਅਨਿਰੁਧ ਪੀ. ਮਈ, ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ।

ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਵਲੋਂ ਐਡਵੋਕੇਟ ਐਮ. ਯੋਗੇਸ਼ ਕੰਨਾ, ਐਸ. ਪਾਰਥ ਸਾਰਥੀ, ਐਸ. ਰਾਜਾ ਰਾਜੇਸ਼ਵਰਨ।

ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਫੈਸਲਾਂ ਹੇਠ ਦੁਆਰਾ ਸੁਣਾਇਆ ਗਿਆ

ਡਾਕਟਰ ਧਨੰਜੈ ਵਾਈ. ਚੰਦਰਚੂੜ, ਜੇ.

1. ਆਗਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ। (Leave Granted)

2. ਇਹ ਅਪੀਲ ਮਦਰਾਸ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਮਦੁਰਈ ਬੈਂਚ ਦੇ 27 ਮਾਰਚ 2018 ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

XXXXXX

3. ਅਪੀਲਕਰਤਾ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਪਰਾਧ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਉਸ 'ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ' ਦੀ ਧਾਰਾ 498 A ਤਹਿਤ ਅਪਰਾਧ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। 24 ਜੂਨ 2016 ਨੂੰ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ, ਫਾਸਟ ਟਰੈਕ ਮਹਿਲਾ ਅਦਾਲਤ, ਵਿਰੁਧਨਗਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸ਼੍ਰੀਵਿਲੀਪੁਤੂਰ ਨੇ ਧਾਰਾ 302 ਅਤੇ ਧਾਰਾ 498A ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਉਮਰ ਕੈਦ ਅਤੇ ਧਾਰਾ 498 A ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਦੀ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ ਸੀ।

4. ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਦੌਰਾਨ, ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਨੇ PW -3 'S' ਅਤੇ PW -4 'H' ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ, ਜੋ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਬੱਚੇ ਅਤੇ ਮ੍ਰਿਤਕ[2] ਹਨ। 19 ਮਈ 2015 ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਬੂਤ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਸਨ, PW -3 ਅੱਠ ਸਾਲ ਦਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ PW -4 ਛੇ ਸਾਲ ਦਾ ਸੀ। ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਜੱਜ ਨੇ ਦੋਵਾਂ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛੇ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹਨ। ਇੱਕ ਸਵਾਲ ਜੋ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਉਹ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਬਾਰੇ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਜਿਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਹ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਦੋਵਾਂ ਗਵਾਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਸਨ ਜਿਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਹ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਉਸੇ ਸਮੇਂ, ਬਾਲ ਗਵਾਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਦੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਬਾਰੇ ਸਬੂਤ ਦੇਣ ਆਏ ਸਨ।

5. ਹੇਠਲੇ ਜੱਜ ਇਸ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ ਕਿ PW -3 ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ PW -3 ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਗਵਾਹ ਜੱਜ ਅਤੇ ਵਕੀਲਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, PW-4 ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਹੇਠਲੇ ਜੱਜ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਦੱਸਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਸੀ ਕਿ ਜੱਜ ਕੌਣ ਸੀ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਬੂਤ ਵਿੱਚ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਦੇ ਅਯੋਗ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। PW -3 ਅਤੇ PW -4 ਦਾ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

6. ਵਿਦਵਾਨ ਪਰਖ ਜੱਜ ਅਤੇ PW -3 ਅਤੇ PW -4 ਵਿਚਕਾਰ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

"ਨਾਮ: 'S' ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਮ: ਰਮੇਸ਼

ਪਿੰਡ: ਵਿਰੁਧਨਗਰ ਤਾਲੁਕ: ਵਿਰੁਧਨਗਰ

ਕਾਸਟ: BC ਕਾਲਿੰਗ:

ਧਰਮ: ਹਿੰਦੂ ਉਮਰ: 8

19.05.2015 ਦੇ ਦਿਨ 1873 ਦੇ ਐਕਟ X ਦੀਆਂ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਗਈ

---

[1]"IPC"

[2] ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਨਾਬਾਲਗ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਰੋਕ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

XXXXXX

ਪੀ. ਰਮੇਸ਼ ਬਨਾਮ ਰਾਜ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਪੁਲਿਸ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਦੁਆਰਾ [ਡਾ. ਧਨੰਜੈ ਵਾਈ. ਚੰਦਰਚੂੜ, ਜੇ.] 881

ਸਵਾਲ: ਤੁਹਾਡਾ ਨਾਮ ਕੀ ਹੈ?

ਜਵਾਬ: 'S'

ਸਵਾਲ: ਤੁਹਾਡੀ ਉਮਰ ਕੀ ਹੈ?

ਜਵਾਬ: 08-15

ਸਵਾਲ: ਤੁਹਾਡੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਕੀ ਹੈ?

ਜਵਾਬ : ਰਮੇਸ਼

ਸਵਾਲ: ਤੁਹਾਡੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਮ ਕੀ ਹੈ?

ਜਵਾਬ: ਚਿਨਾ ਪੇਰਾਲੀ

ਸਵਾਲ: ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ?

ਜਵਾਬ: ਮੈਂ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਸਵਾਲ: ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿੱਥੇ ਆਏ ਹੋ?

ਜਵਾਬ: ਅਦਾਲਤ

ਸਵਾਲ: ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਉਂ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ?

ਜਵਾਬ: ਸਬੂਤ ਦੇਣ ਲਈ

ਸਵਾਲ: ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ?

ਜਵਾਬ: ਪਤਾ ਨਹੀਂ

XXXXXX

ਹਾਲਾਂਕਿ ਗਵਾਹ ਨੇ ਸਾਰੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤੇ, ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਕਿਉਂ ਆਏ ਹੋ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਬਾਰੇ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਅੱਗੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੌਣ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਿਹੜੇ ਵਿਅਕਤੀ ਹਨ। ਅਦਾਲਤ ਮੰਨਦੀ ਹੈ ਕਿ ਗਵਾਹ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਅਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਗਵਾਹ ਜੱਜ ਅਤੇ ਵਕੀਲਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ।" (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ)

ਅਤੇ

"ਨਾਮ: 'H' ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਮ: ਰਮੇਸ਼

ਪਿੰਡ: ਵਿਰੁਧਨਗਰ ਤਾਲੁਕ: ਵਿਰੁਧਨਗਰ

ਕਾਸਟ: ਬੀਸੀ ਕਾਲਿੰਗ:

ਧਰਮ: ਹਿੰਦੂ ਉਮਰ: 6

19.05.2015 ਦੀ ਮਿਤੀ ਨੂੰ 1873 ਦੇ ਐਕਟ X ਦੀਆਂ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਗਈ

ਸਵਾਲ: ਤੁਹਾਡਾ ਨਾਮ ਕੀ ਹੈ?

ਜਵਾਬ: 'H'

ਸਵਾਲ: ਤੁਹਾਡੀ ਉਮਰ ਕੀ ਹੈ?

ਜਵਾਬ: 06-15

ਸਵਾਲ: ਤੁਹਾਡੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਕੀ ਹੈ?

ਜਵਾਬ: ਰਮੇਸ਼

ਸਵਾਲ: ਤੁਹਾਡੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਮ ਕੀ ਹੈ?

ਜਵਾਬ: ਪੇਰਾਲੀ

ਸਵਾਲ: ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ?

ਜਵਾਬ: ਮੈਂ ਪਹਿਲੀ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਹਾਂ

ਸਵਾਲ: ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿੱਥੇ ਆਏ ਹੋ?

ਜਵਾਬ: ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿੱਥੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹਾਂ

ਸਵਾਲ: ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਸ ਲਈ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ?

ਜਵਾਬ: ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੇ ਕਤਲ ਬਾਰੇ ਦੱਸਣ ਆਇਆ ਹਾਂ

ਸਵਾਲ: ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ?

ਜਵਾਬ: ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਬੂਤ ਦੇਣ ਆਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, ਮੈਂ ਕੌਣ ਹਾਂ, ਉਸਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕੌਣ ਹੋ।

ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਸਬੂਤ ਦੇਣ ਦੇ ਅਯੋਗ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ)

XXXXXX

7. ਹੇਠਲੇ ਜੱਜ ਇਸ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ ਕਿ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਧਾਰਾ 498A ਦੇ ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਸਬੂਤ ਹਨ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਨੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਵਾਜਬ ਸ਼ੱਕ ਤੋਂ ਪਰੇ ਘਰ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ। ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਜਾਣ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ 'ਚ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ।

8. ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਇਸ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੀ ਕਿ ਮੁੱਢਲੇ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ PW -3 ਅਤੇ PW -4 ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਹੇਠਲੇ ਜੱਜ ਨੇ ਜੋ ਆਧਾਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਉਹ ਗਲਤ ਸਨ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਕ ਪਾਸੇ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਦੋ ਬਾਲ ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨਾਂ ਦਾ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਜੋ ਅਪਰਾਧਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਜ਼ਾਬਤਾ 1973[3] ਦੀ ਧਾਰਾ 164 ਤਹਿਤ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ, ਫਿਰ ਵੀ ਹੇਠਲੇ ਜੱਜ ਨੇ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਬਾਲ ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਸਬੂਤ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਵਿਚ ਅਸਮਰੱਥ ਸਨ ਜਿਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਹ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕੇਸ ਨੂੰ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ PW-3 ਅਤੇ PW-4 ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ

ਦਾ ਨਿਰਪੱਖ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ; ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਖੰਡਨ ਵਿੱਚ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੇ।

9. ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਸ਼੍ਰੀ ਏ. ਸੇਲਵਿਨ ਰਾਜਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ:

(i) 18 ਜਨਵਰੀ 2014 ਨੂੰ ਵਾਪਰੀ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ 20 ਜਨਵਰੀ 2014 ਨੂੰ ਆਤਮ ਸਮਰਪਣ ਕਰ ਦਿੱਤਾ;

(ii) ਹਾਲਾਂਕਿ 19 ਜਨਵਰੀ 2014 ਅਤੇ 21 ਜਨਵਰੀ 2014 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ, ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ 21 ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕੀਤੇ, CrPC ਦੀ ਧਾਰਾ 164 ਤਹਿਤ ਬਾਲ ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਚੀਫ ਜੁਡੀਸ਼ੀਅਲ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਦੁਆਰਾ 10 ਮਾਰਚ 2014 ਨੂੰ ਦੇਰ ਨਾਲ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ;

(iii) 19 ਮਈ 2015 ਨੂੰ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ ਨੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ ਕਿ ਦੋਵੇਂ ਬਾਲ ਗਵਾਹ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਦੇ ਅਯੋਗ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਸੋਧ ਦਾਇਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ; ਅਤੇ

(iv) ਘਟਨਾ ਦੀ ਮਿਤੀ ਤੋਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮਾਂ ਬੀਤ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੋਵਾਂ ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਸਬੂਤ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੋਸ਼ੀ-ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਲਈ ਗੰਭੀਰ ਪੱਖਪਾਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਨਗੇ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਕਿਉਂਕਿ ਬੱਚੇ ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਆਪਣੀ ਨਾਨੀ ਦੀ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਰਹੇ ਹਨ।

---

[3] "CrPC"

XXXXXX

ਉਪਰੋਕਤ ਆਧਾਰਾਂ 'ਤੇ, ਇਹ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵੱਲੋਂ ਰਿਮਾਂਡ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰਨਾ ਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਉਚਿਤ ਅਤੇ ਸਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਉਪਲਬਧ ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ੀ-ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਦਾਇਰ ਅਪੀਲ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਇਹ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੀ ਲੜੀ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਸਥਿਤੀਗਤ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਥਾਪਤ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਦਬਾਅ ਪਾਉਣ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ।

10. ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਰਾਜ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਸ਼੍ਰੀ ਐਮ. ਯੋਗੇਸ਼ ਕੰਨਾ ਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਦਲੀਲ ਇਸ ਧਾਰਨਾ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ ਕਿ ਬਾਲ ਗਵਾਹ, ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਇੱਕ ਖਾਤਾ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨਾਲ ਪੱਖਪਾਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੁਡੀਸ਼ੀਅਲ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਨੇ CrPC ਦੀ ਧਾਰਾ 164 ਤਹਿਤ PW-3 ਅਤੇ PW-4 ਦੇ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕੀਤੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਗਵਾਹਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਨਿਆਂ ਦੀ ਘਾਟ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਆਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ PW-3 ਅਤੇ PW-4 ਦੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗਲਤ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਰੱਖਣ ਦੇ

ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਦੋ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਗਵਾਹ ਸਨ।

11. ਵਿਰੋਧੀ ਦਲੀਲਾਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ, ਸਾਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਧਾਰਾਂ ਦਾ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੇਠਲੇ ਜੱਜ ਨੂੰ ਇਸ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਤੋਲਿਆ ਕਿ PW-3 ਅਤੇ PW-4 ਸਮਰੱਥ ਗਵਾਹ ਨਹੀਂ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ। ਦੋਸ਼ੀ ਅਤੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੀ ਧੀ PW-3 ਦੀ ਉਮਰ ਅੱਠ ਸਾਲ ਸੀ ਜਦਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੇਟਾ PW-4 6 ਸਾਲ ਦਾ ਸੀ। ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਜੱਜ ਨੇ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਮੁੱਢਲੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ। ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਹ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਦੇ ਅਯੋਗ ਸਨ ਕਿ ਕੀ ਬੱਚੇ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਜਿਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਹ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ PW -3 ਅਤੇ PW -4 ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਸਨ। ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਜੱਜ ਨੇ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਪਾਇਆ ਕਿ ਬਾਲ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਕਿ ਗਵਾਹ ਜੱਜ ਅਤੇ ਵਕੀਲਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਸਨ।

XXXXXX

12. ਅਸੀਂ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ ਕਿ PW -3 ਅਤੇ PW -4 ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਹੇਠਲੇ ਜੱਜ ਨਾਲ ਜੋ ਕਾਰਨ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਉਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗਲਤ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਨਿਆਂ ਦੀ ਘਾਟ ਹੋਵੇਗੀ। ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ PW-3 ਅਤੇ PW-4 ਦੋਵੇਂ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਜੱਜ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼

ਕਰਨ ਲਈ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਜੱਜ ਨੂੰ ਇਹ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਬੱਚੇ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਲਈ ਤੰਦਰੁਸਤ ਅਤੇ ਸਮਰੱਥ ਮਾਨਸਿਕ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਸਨ ਅਤੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਹੋਣ ਦੇ ਮਕਸਦ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੇ ਯੋਗ ਸਨ। ਕਿਸੇ ਬਾਲ ਗਵਾਹ ਦੇ ਸਬੂਤ ਦਰਜ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਜਵਾਬ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਬਾਲ ਗਵਾਹ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਣ ਦੀ ਕਵਾਇਦ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਅਭਿਆਸ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਹ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਵੇਗਾ ਕਿ ਕੀ ਬੱਚੇ ਕੋਲ ਅਪਰਾਧ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨ ਅਤੇ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਲਈ ਬੌਧਿਕ ਅਤੇ ਬੋਧਾਤਮਕ ਹੁਨਰ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ।

13. ਸਬੂਤ ਐਕਟ 1872 ਦੀ ਧਾਰਾ 118[4] ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ। ਸਹੁੰ ਐਕਟ 1969 ਦੀ ਧਾਰਾ 45 ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕਣ ਜਾਂ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਬਾਰਾਂ ਸਾਲ ਤੋਂ ਘੱਟ ਉਮਰ ਦੇ ਬਾਲ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ। ਇਸ ਲਈ, ਜੇ ਅਦਾਲਤ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲ ਤੋਂ ਘੱਟ ਉਮਰ ਦਾ ਬਾਲ ਗਵਾਹ ਇੱਕ ਸਮਰੱਥ ਗਵਾਹ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਗਵਾਹ ਦੀ ਸਹੁੰ ਜਾਂ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਨਿਯਮ **ਦੱਤੂ ਰਾਮਰਾਓ ਸਖਾਰੇ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ**[5] ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਬਾਲ ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਸੀ:

---

[4] ਧਾਰਾ 118. ਕੌਣ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ। —
ਸਾਰੇ ਵਿਅਕਤੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਅਦਾਲਤ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛੇ ਗਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਤੱਕ, ਬਹੁਤ ਬੁਢਾਪਾ, ਬਿਮਾਰੀ, ਚਾਹੇ ਉਹ ਸਰੀਰ ਜਾਂ ਮਨ ਦੀ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਉਸੇ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ।

ਵਿਆਖਿਆ - ਇੱਕ ਪਾਗਲ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਲਈ ਅਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਉਸਦੇ ਗੁੰਡਾਗਰਦੀ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛੇ ਗਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ।

[5] ਧਾਰਾ 4. ਗਵਾਹਾਂ, ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਅਤੇ ਜੂਰੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਹੁੰਆਂ ਜਾਂ ਪੁਸ਼ਟੀਆਂ-

(1) ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਹੁੰਆਂ ਜਾਂ ਪੁਸ਼ਟੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਅਰਥਾਤ:- (a) ਸਾਰੇ ਗਵਾਹ, ਭਾਵ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਬੂਤ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕੋਲ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਜਾਂ ਸਬੂਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਹੈ; (b) ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛੇ ਗਏ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਬੂਤ; ਅਤੇ (c) ਜੂਰੀ: ਬਸ਼ਰਤੇ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਗਵਾਹ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲ ਤੋਂ ਘੱਟ ਉਮਰ ਦਾ ਬੱਚਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਗਵਾਹ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਇਹ ਰਾਏ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਕਿ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਗਵਾਹ ਸੱਚ ਬੋਲਣ ਦੇ ਫਰਜ਼ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਸਹੁੰ ਜਾਂ ਪੁਸ਼ਟੀ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ, ਇਸ ਧਾਰਾ ਦੀਆਂ ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਧਾਰਾ 5 ਦੀਆਂ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਅਜਿਹੇ ਗਵਾਹ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੀਆਂ; ਪਰ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਸਹੁੰ ਜਾਂ ਪੁਸ਼ਟੀ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਅਜਿਹੇ ਗਵਾਹ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਬੂਤ ਨੂੰ ਅਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਬਣਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸੱਚ ਦੱਸਣ ਲਈ ਗਵਾਹ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰੇਗੀ।

(2) ਇਸ ਧਾਰਾ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ, ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸਹੁੰ ਜਾਂ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ ਬਣਾਵੇਗੀ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਗਵਾਹ ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਿਆ ਜਾਂਦਾ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਨੂੰ

ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਇੱਕ ਸਹੁੰ ਜਾਂ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਫਰਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਨਾਲ ਨਿਭਾਉਣਗੇ।

XXXXXX

"5. ... ਜੇ ਕੋਈ ਬਾਲ ਗਵਾਹ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਦੇ ਯੋਗ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ ਸਬੂਤ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਦਾ ਅਧਾਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਸਹੁੰ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਕਿਸੇ ਬਾਲ ਗਵਾਹ ਦੇ ਸਬੂਤ ਨੂੰ ਸਬੂਤ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 118 ਦੇ ਤਹਿਤ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਬਸ਼ਰਤੇ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਗਵਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਵੇ। ਕਿਸੇ ਬਾਲ ਗਵਾਹ ਦਾ ਸਬੂਤ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ ਹਰੇਕ ਕੇਸ ਦੇ ਹਾਲਾਤਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰੇਗੀ। ਬਾਲ ਗਵਾਹ ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਕੋ ਇਕ ਸਾਵਧਾਨੀ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਗਵਾਹ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਮਰੱਥ ਗਵਾਹ ਵਾਂਗ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਕੋਈ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

14. ਕਿਸੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਸਮਰੱਥ ਗਵਾਹ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਹੀ ਉਸਦਾ ਬਿਆਨ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਨਿਯਮ **ਵ੍ਹੀਲਰ ਬਨਾਮ ਯੂਨਾਈਟਿਡ ਸਟੇਟਸ**[7] ਵਿੱਚ US ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਇੱਕ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ:

"... ਹਾਲਾਂਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਸਿਰਫ ਦੋ ਜਾਂ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਦੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਗਵਾਹ ਵਜੋਂ ਬੁਲਾਉਣ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਸੋਚੇਗਾ, ਪਰ ਕੋਈ ਸਟੀਕ ਉਮਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਸਵਾਲ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। **ਇਹ ਬੱਚੇ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀ, ਸੱਚ ਅਤੇ ਝੂਠ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਅੰਤਰ**

ਦੀ ਉਸਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪਹਿਲੇ ਨੂੰ ਦੱਸਣ ਦੇ ਉਸਦੇ ਫਰਜ਼ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੇਠਲੇ ਜੱਜ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਤਰੀਕੇ, ਉਸ ਦੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਬਜ਼ੇ ਜਾਂ ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਘਾਟ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜਾਂਚ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਸਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਹੁੰ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਬਾਰੇ ਉਸਦੀ ਸਮਝ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕਰੇਗਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਰਿਕਾਰਡ ਵਿੱਚ ਫੋਟੋ ਨਹੀਂ ਖਿੱਚੀ ਜਾ ਸਕਦੀ, ਇਸ ਲਈ ਸਮੀਖਿਆ 'ਤੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਜੱਜ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਵਿਘਨ ਨਹੀਂ ਪਵੇਗਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਜੋ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਇਹ ਗਲਤ ਸੀ।

(ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ)

---

[6] (1997) 5 SCC 341

[7] 59 ਯੂ.ਐੱਸ. 523 (1895)

XXXXXX

ਪੀ ਰਮੇਸ਼ ਬਨਾਮ ਰਾਜ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਪੁਲਿਸ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਦੁਆਰਾ [ਡਾ. ਧਨੰਜੈ ਵਾਈ ਚੰਦਰਚੂੜ, ਜੇ.] 887

ਰਤਨਸਿੰਹ ਦਲਸੁਖਭਾਈ ਨਾਇਕ ਬਨਾਮ ਗੁਜਰਾਤ ਰਾਜ[8] ਕੇਸ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ:

"7. **... ਇਸ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਫੈਸਲਾ ਕਿ ਕੀ ਬਾਲ ਗਵਾਹ ਕੋਲ ਲੋੜੀਂਦੀ ਬੁੱਧੀ ਹੈ, ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਜੱਜ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ, ਉਸ ਦੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਬਜ਼ੇ ਜਾਂ ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਘਾਟ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਕਤ ਜੱਜ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜਾਂਚ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਸਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਹੁੰ ਦੀ**

ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਬਾਰੇ ਉਸਦੀ ਸਮਝ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕਰੇਗਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਜੋ ਕੁਝ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦਾ ਸਿੱਟਾ ਗਲਤ ਸੀ। ਇਹ ਸਾਵਧਾਨੀ ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਬਾਲ ਗਵਾਹ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਕਸਰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਸਥਾਪਿਤ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ ਕਿ ਬਾਲ ਗਵਾਹ ਖਤਰਨਾਕ ਗਵਾਹ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਣ, ਆਕਾਰ ਦੇਣ ਅਤੇ ਢਾਲਣ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਇੱਕ ਸਵੀਕਾਰਕੀਤਾ ਨਿਯਮ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਧਿਆਨਪੂਰਵਕ ਪੜਤਾਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਦਾਲਤ ਇਸ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸੱਚਾਈ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ, ਤਾਂ ਬਾਲ ਗਵਾਹ ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਰੁਕਾਵਟ ਨਹੀਂ ਹੈ।"

(ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ)

15. ਕਿਸੇ ਬਾਲ ਗਵਾਹ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਲਈ, ਜੱਜ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਰਾਏ ਬਣਾਉਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਜੱਜ ਨੂੰ ਬਾਲ ਗਵਾਹ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸਟੀਕ ਨਿਯਮ ਨਿਰਧਾਰਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਜੋ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਮਰੱਥ ਗਵਾਹ ਬਣਾਵੇ। ਕਿਸੇ ਬਾਲ ਗਵਾਹ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਦਾ ਪਤਾ ਉਸ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਕੇ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਵੇਖੀ ਗਈ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸੱਚ ਬੋਲਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਅਪਰਾਧਿਕ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿੱਚ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਉਮਰ ਦਾ ਵਿਅਕਤੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੇ ਉਹ (i) ਗਵਾਹ ਵਜੋਂ ਪੁੱਛੇ ਗਏ ਸਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਅਤੇ (ii) ਉਹਨਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਜਵਾਬ ਦਿਓ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇ ਉਸ ਕੋਲ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਦੀ ਬੌਧਿਕ ਸਮਰੱਥਾ ਹੈ।[9] ਕੋਈ ਬੱਚਾ ਉਦੋਂ ਹੀ ਅਯੋਗ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਅਦਾਲਤ ਇਹ ਸੋਚਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚਾ ਸਵਾਲਾਂ ਨੂੰ

ਸਮਝਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਸਹੀ ਅਤੇ ਸਮਝਣਯੋਗ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਸੀ।[10] ਜੇ ਬੱਚਾ ਆਪਣੇ ਪੁੱਛੇ ਗਏ ਸਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਤਰਕਸੰਗਤ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਲਈ ਸਮਰੱਥ ਗਵਾਹ ਹੈ।

---

[8] (2004) 1 SCC 64 ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਨਿਵਰੁਤੀ ਪਾਂਡੂਰੰਗ ਕੋਕਾਟੇ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ (2008) 12 SCC 565 ਵਿੱਚ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ

[9] ਦਲਸੁਖਭਾਈ ਨਾਇਕ ਬਨਾਮ ਗੁਜਰਾਤ ਰਾਜ (2004) 1 SCC 64

XXXXXX

16. ਅਸੀਂ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਆਧਾਰ ਵਿਦਵਾਨ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਜੱਜ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਉਹ ਗਲਤ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਸਾਡੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ, ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਇਸ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣਾ ਜਾਇਜ਼ ਸੀ ਕਿ PW-3 ਅਤੇ PW-4 ਦੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ ਨਾ ਕਰਨਾ ਵਿਦਵਾਨ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਜੱਜ ਦੀ ਗਲਤ ਪਹੁੰਚ ਕਾਰਨ ਸੀ।

17. ਅਸੀਂ ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਦੋਸ਼ੀ ਦੁਆਰਾ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਅਪੀਲ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਜਾਣ ਵਿਰੁੱਧ ਦਾਇਰ ਅਪੀਲ ਵਿੱਚ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰਾ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। CrPC ਦੀ ਧਾਰਾ 374[11] ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਜਾਣ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪੀਲ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ ਜਾਂ ਵਧੀਕ ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ ਦੁਆਰਾ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। CrPC ਦੀ ਧਾਰਾ 386[12] ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਜਾਣ ਜਾਂ ਬਰੀ ਕਰਨ ਦੇ ਆਦੇਸ਼

ਵਿਰੁੱਧ ਅਪੀਲ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਅਪੀਲ ਅਦਾਲਤ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਧਾਰਾ ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਧਿਕਾਰ ਅਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਉਹੀ ਕਰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇਣ ਵਜੋਂ ਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਕਰ ਸਕਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।

---

[10] ਸਰਕਾਰ, "ਸਬੂਤਾਂ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ" 19ਵਾਂ ਸੰਸਕਰਣ, ਭਾਗ 2, ਲੈਕਸਿਸ ਨੇਕਸਿਸ, ਪੰਨਾ 2678 DPP ਬਨਾਮ ਐਮ. (1977) 2 All ER 749 (QBD) ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ

[11] **ਧਾਰਾ 374. - ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਤੋਂ ਅਪੀਲਾਂ**

(1) ਆਪਣੇ ਅਸਧਾਰਨ ਮੂਲ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਏ ਗਏ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

(2) ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ ਜਾਂ ਵਧੀਕ ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਏ ਗਏ ਮੁਕੱਦਮੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਏ ਗਏ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਜਾਂ ਉਸੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਰੁੱਧ ਸੱਤ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੀ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ ਹੋਵੇ; ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

(3) ਉਪ-ਧਾਰਾ (2) ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ, -
(a) ਮੈਟਰੋਪੋਲੀਟਨ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਜਾਂ ਸਹਾਇਕ ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ ਜਾਂ ਪਹਿਲੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਜਾਂ ਦੂਜੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਏ ਗਏ ਮੁਕੱਦਮੇ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ, ਜਾਂ

(b) ਧਾਰਾ 325 ਅਧੀਨ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ ਹੈ, ਜਾਂ (c) ਜਿਸ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਦੁਆਰਾ ਧਾਰਾ 360 ਅਧੀਨ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ ਹੈ, ਸੈਸ਼ਨ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।
(4) ਜਦੋਂ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 376, ਧਾਰਾ 376A, ਧਾਰਾ 376AB, ਧਾਰਾ 376 B, ਧਾਰਾ 376 C, ਧਾਰਾ 376 D, ਧਾਰਾ 376 DA, ਧਾਰਾ 376 DB ਜਾਂ ਧਾਰਾ 376 E (1860 ਦਾ 45) ਅਧੀਨ ਪਾਸ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸਜ਼ਾ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪੀਲ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਪੀਲ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਅਜਿਹੀ ਅਪੀਲ ਦਾਇਰ ਕਰਨ ਦੀ ਮਿਤੀ ਤੋਂ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਮਿਆਦ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

XXXXXX

18. **ਮੁਹੰਮਦ ਹੁਸੈਨ ਬਨਾਮ ਰਾਜ (NCT ਦਿੱਲੀ ਸਰਕਾਰ)**[13] ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਤਿੰਨ ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਬੈਂਚ ਨੇ CrPC ਦੀ ਧਾਰਾ 386 (b) ਤਹਿਤ ਮੁੜ ਸੁਣਵਾਈ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਲਈ ਅਪੀਲ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ:

"41. ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਜਾਣ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਅਪੀਲੀ ਅਦਾਲਤ ਕੋਲ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੀ ਧਾਰਾ 386 ਦੇ ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਦੁਬਾਰਾ ਸੁਣਵਾਈ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ। ਇਹ ਧਾਰਾ 386 (B) ਦੀ ਸਾਫ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਿਯਮਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਅਸਾਧਾਰਣ ਅਤੇ ਦੁਰਲੱਭ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਮੁੜ ਸੁਣਵਾਈ ਜਾਂ ਮੁੜ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿਰਫ ਉਦੋਂ ਹੀ ਜਦੋਂ ਅਪੀਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ ਨਿਆਂ ਦੀ

ਅਸਫਲਤਾ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਕੋਰਸ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਜਾਂ ਕਮੀਆਂ ਨੂੰ ਭਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਦੁਬਾਰਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣਾ ਦੂਜਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਇਹ ਉਸੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਅਤੇ ਉਸੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਹੈ। ਦੁਬਾਰਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਕ ਕਾਰਕ ਹਮੇਸ਼ਾ ਨਿਆਂ ਦੀ ਮੰਗ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੀ ਧਾਰਾ 386 (b) ਤਹਿਤ ਮੁੜ ਸੁਣਵਾਈ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹਰੇਕ ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰੇਗੀ, ਜਿਸ ਲਈ ਕੋਈ ਸਟ੍ਰੈਟਜੈਕੇਟ ਫਾਰਮੂਲਾ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਪਰ ਅਪੀਲ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਹ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਿਰਪੱਖ ਸੁਣਵਾਈ ਅਤੇ ਉਚਿਤ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਤੋਂ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ।

---

[12] **ਧਾਰਾ 386 - ਅਪੀਲ ਅਦਾਲਤ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ**

ਅਜਿਹੇ ਰਿਕਾਰਡ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਅਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ, ਜੇ ਉਹ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਧਾਰਾ 377 ਜਾਂ ਧਾਰਾ 378 ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਪੀਲ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਦੋਸ਼ੀ, ਜੇ ਉਹ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਪੀਲ ਅਦਾਲਤ, ਜੇ ਇਹ ਸੋਚਦੀ ਹੈ ਕਿ ਦਖਲ ਦੇਣ ਲਈ ਕੋਈ ਢੁਕਵਾਂ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਪੀਲ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ-

(a) ਬਰੀ ਕਰਨ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਅਪੀਲ ਵਿੱਚ, ਅਜਿਹੇ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਉਲਟਾ ਦਿਓ ਅਤੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿਓ ਕਿ ਅਗਲੇਰੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਜਾਂ ਦੋਸ਼ੀ 'ਤੇ ਦੁਬਾਰਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਜਿਵੇਂ ਵੀ ਮਾਮਲਾ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਪਾਇਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ;

(b) ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਜਾਣ ਦੀ ਅਪੀਲ ਵਿੱਚ-

(i) ਨਤੀਜੇ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਉਲਟਾ ਦੇਣਾ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਦੋਸ਼ਮੁਕਤ ਕਰਨਾ, ਜਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਅਪੀਲ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਮਰੱਥ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਦੁਬਾਰਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਜਾਂ ਮੁਕੱਦਮੇ ਲਈ ਵਚਨਬੱਧ ਕਰਨ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦੇਣਾ, ਜਾਂ

(ii) ਖੋਜ ਨੂੰ ਬਦਲਣਾ, ਵਾਕ ਨੂੰ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣਾ, ਜਾਂ

(iii) ਖੋਜ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਂ ਬਿਨਾਂ, ਵਾਕ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਜਾਂ ਹੱਦ, ਜਾਂ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਅਤੇ ਹੱਦ ਨੂੰ ਬਦਲੋ, ਪਰ ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਵਧਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ;

(c) ਸਜ਼ਾ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਅਪੀਲ ਵਿੱਚ- (i) ਲੱਭਣ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਉਲਟਾਉਣਾ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਦੋਸ਼ਮੁਕਤ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਪਰਾਧ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਸਮਰੱਥ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਦੁਬਾਰਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦੇਣਾ, ਜਾਂ

(ii) ਵਾਕ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਖੋਜ ਨੂੰ ਬਦਲਣਾ, ਜਾਂ

(iii) ਖੋਜ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਂ ਬਿਨਾਂ, ਵਾਕ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਜਾਂ ਹੱਦ, ਜਾਂ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਅਤੇ ਹੱਦ ਨੂੰ ਬਦਲੋ, ਤਾਂ ਜੋ ਇਸ ਨੂੰ ਵਧਾਇਆ ਜਾਂ ਘਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ;

(d) ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਆਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਅਪੀਲ ਵਿੱਚ, ਅਜਿਹੇ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਬਦਲਣਾ ਜਾਂ ਉਲਟਾਉਣਾ;

(e) ਕੋਈ ਸੋਧ ਜਾਂ ਕੋਈ ਨਤੀਜਾ ਜਾਂ ਅਨੁਕੂਲ ਆਦੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਜੋ ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਜਾਂ ਉਚਿਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ;

ਬਸ਼ਰਤੇ ਕਿ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਵਧਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਵਾਧੇ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਰਨ ਦਰਸਾਉਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ:

ਬਸ਼ਰਤੇ ਕਿ ਅਪੀਲ ਅਦਾਲਤ ਉਸ ਜੁਰਮ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਸਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗੀ ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਅਪੀਲ ਅਧੀਨ ਆਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਸਜ਼ਾ ਪਾਸ ਕਰਨ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸਜ਼ਾ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗੀ।

[13] (2012) 9 SCC 408

XXXXXX

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ **ਅਜੇ ਕੁਮਾਰ ਘੋਸ਼ਾਲ ਬਨਾਮ ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ**[14] ਵਿੱਚ ਅਪਣਾਈ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ:

"11. ਹਾਲਾਂਕਿ CrPC ਦੀ ਧਾਰਾ 386(b)(i) ਦੇ ਤਹਿਤ "ਮੁੜ ਮੁਕੱਦਮਾ" ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਧਾਰਾ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਿਰਫ ਅਸਾਧਾਰਣ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਅਪੀਲ ਅਦਾਲਤ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਗਲਤੀ ਜਾਂ ਬੇਨਿਯਮੀ ਨਿਆਂ ਦੀ ਅਸਫਲਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੋਈ ਹੈ। ਦੁਬਾਰਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਜੋ ਹਾਲਾਤ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਜਿਸਦਾ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਾਂ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੀ ਗਲਤ ਧਾਰਨਾ ਕਾਰਨ ਗੰਭੀਰ ਗੈਰਕਾਨੂੰਨੀਤਾ ਜਾਂ ਬੇਨਿਯਮੀ ਕਾਰਨ ਮੁਕੱਦਮਾ ਵਿਗਾੜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। **ਦੁਬਾਰਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਅਸਲ ਮੁਕੱਦਮਾ ਕੁਝ ਖਾਸ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀਜਨਕ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗਲਤ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਗਲਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਰੱਦ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕੁਝ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।**

(ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ)

19. ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦੁਬਾਰਾ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੇ ਸੀਮਤ ਬਿੰਦੂ 'ਤੇ ਦੁਬਾਰਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਦੀ ਅਪੀਲ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਬਾਰੇ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ **ਆਤਮਾ ਰਾਮ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਰਾਜਸਥਾਨ ਰਾਜ**[15] ਵਿੱਚ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ IPC ਦੀ ਧਾਰਾ 302, 307, 452, 447, 323, 147, 148 ਅਤੇ 149 ਤਹਿਤ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦਾ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਸੀ। ਸੁਣਵਾਈ ਦੌਰਾਨ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦੀ

ਗੈਰ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿੱਚ 12 ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਜਾਣ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪੀਲ ਕਰਦਿਆਂ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ CrPC ਦੀ ਧਾਰਾ 386(b) ਤਹਿਤ ਅਪਣਾਏ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਿਆਂ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 12 ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ:

---

[14] (2017) 12 SCC 699

[15]2019 SCC ਆਨਲਾਈਨ SC 523: 2019 ਦੀ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 656-657

XXXXXX

"ਉੱਪਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਚਰਚਾ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਅਤੇ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਅਸੀਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਪੀੜਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਇਨਸਾਫ ਦਿਵਾਉਣ ਲਈ ਹੇਠਲੇ ਜੱਜ ਜਾਂ ਸਬੰਧਤ ਜੇਲ੍ਹ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਕਾਰਨ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਕਰਕੇ ਪੂਰੇ ਕੇਸ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਸੁੱਟਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੇ ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਓਂ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉੱਪਰ ਦੱਸੇ ਗਏ ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨਾਂ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੁਬਾਰਾ ਦਰਜ ਕਰੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਬੂਤ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਏ ਬਿਨਾਂ ਪਹਿਲੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ।"[16]

ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੇ ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦੁਬਾਰਾ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਆਗਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਲਏ ਗਏ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦਿਆਂ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ:

"22. ... ਧਾਰਾ 386 ਫਿਰ ਅਪੀਲ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਗਣਨਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ "ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰਨ ਜਾਂ ਦੋਸ਼ਮੁਕਤ ਕਰਨ ਜਾਂ ਬਰੀ ਕਰਨ ਜਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਅਪੀਲ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਮਰੱਥ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਦੁਬਾਰਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਜਾਂ ਮੁਕੱਦਮੇ ਲਈ ਵਚਨਬੱਧ" ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਅਪੀਲ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਬਰਾਬਰ ਵਿਆਪਕ ਹਨ। ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਕੋਡ ਦੇ ਅਧਿਆਇ XXVIII ਅਤੇ XXIX ਦੋਵਾਂ ਤਹਿਤ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। **ਜੇ ਇਹ ਸ਼ਕਤੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੁਬਾਰਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਮੌਜੂਦਾ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬਾਰਾਂ ਗਵਾਹਾਂ ਤੋਂ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਨ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦੇਣਾ, ਨਿਸ਼ਚਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸੀ।** ਇਸ ਲਈ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਉਲੰਘਣਾ ਜਾਂ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦੀ ਗਲਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

---

[16]ਡੀ.ਬੀ. ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 33/2018

XXXXXX

"25. ... ਜੇ ਕੋਈ ਉਲੰਘਣਾ ਹੋਈ ਸੀ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ, ਤਾਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਇਹ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਜਿੰਨਾ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕੇ ਸੁਧਾਰਿਆ

ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਜੋ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਮਾਜਿਕ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਵੀ ਉਚਿਤ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। **ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਗਵਾਹਾਂ ਤੋਂ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਨ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਗਵਾਹੀ ਦਿੰਦੇ ਵੇਖਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਦਾ ਪੂਰਾ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਮੌਕਾ ਮਿਲੇਗਾ ਤਾਂ ਜੋ ਉਕਤ ਗਵਾਹਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਵੀ ਰਾਖੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।** ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਜੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦਲੀਲ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕਾਰਵਾਈ ਖਰਾਬ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਸਬੰਧਤ ਗਵਾਹਾਂ ਤੋਂ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਨ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਨਿਆਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੋਵੇਗੀ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ 'ਤੇ ਚਾਰ ਕਤਲ ਕਰਨ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਮੁਕੱਦਮਾ ਨਹੀਂ ਚਲਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਤਕਨੀਕੀ ਉਲੰਘਣਾ ਲਈ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਵੱਡਾ ਨੁਕਸ਼ਾਨ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵੱਲੋਂ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਆਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਿਰਪੱਖ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਅਪਣਾਈ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਉਲਟ-ਪੜਤਾਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨਾਂ ਨੂੰ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾ ਸਕੇ।

(ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ)

20. ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਸ ਵਿੱਚ, ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਪੀਲੀ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦੀ ਸੋਚੀ ਸਮਝੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਿਆਂ ਦੋਵਾਂ ਬਾਲ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦਾ ਨਿਰਪੱਖ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਅਤੇ ਜੇ ਸਬੂਤ ਰਿਕਾਰਡ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਖੰਡਨ ਵਿੱਚ ਗਵਾਹੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਦੋਸ਼ੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਨ ਦੇ ਵੀ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਣਗੇ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਤੱਥ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਦਾ ਉਚਿਤ ਨੋਟਿਸ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ

ਸਮਾਂ ਬੀਤ ਗਿਆ ਹੈ। ਅੱਜ ਤੱਕ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਰੱਖੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਚਾਰ ਸਾਲ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਸਮਾਂ ਬੀਤ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਦੋਵੇਂ ਗਵਾਹ ਅਜੇ ਵੀ ਨਾਬਾਲਗ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਵਿਦਵਾਨ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਜੱਜ ਨੂੰ ਲੋੜੀਂਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੋਵਾਂ ਬਾਲ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦਾ ਨਿਰਪੱਖ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ।

XXXXXX

21. **ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ ਬਨਾਮ ਬੰਦੂ ਉਰਫ ਦੌਲਤ**[17] ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਵਿਦਵਾਨ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਜੱਜ ਲਈ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ ਉਚਿਤ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ PW-3 ਅਤੇ PW-4 ਦੇ ਸਬੂਤ ਬਾਲ ਅਨੁਕੂਲ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

22. ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਗਵਾਹਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਬੂਤ ਹੇਠਲੇ ਜੱਜ ਦੁਆਰਾ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ।

23. ਉਪਰੋਕਤ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ, ਸਾਨੂੰ ਅਪੀਲ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਯੋਗਤਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਅਪੀਲ ਖਾਰਜ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਬਕਾਇਆ ਅਰਜ਼ੀਆਂ, ਜੇ ਕੋਈ ਹਨ, ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਦਿਵਿਆ ਪਾਂਡੇ ਅਪੀਲ ਖਾਰਜ।

ਡਿਸਕਲੇਮਰ: - ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਨਿਆ ਨਿਰਣਾਂ ਕੇਵਲ ਮੁਕਦਮੇਬਾਜ਼ਾਂ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਮਝਣ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਸਾਰੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਮੰਤਵਾਂ ਲਈ ਨਿਆ ਨਿਰਣੇ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸੰਸਕਰਨ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਮਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

Prabhat Kiran, Advocate
D/923/2000
Bar Council of Delhi